

کارگاه آموزشی ویژه کتابداران دانشگاه علوم پزشکی لرستان

عنوان:

مدیریت و ارزیابی مجموعه‌های دیجیتال

تهیه و تنظیم:

سیمین رضایی - کارشناس ارشد مدیریت اطلاعات

و

زهرا شیری - کارشناس فناوری اطلاعات سلامت

شهریور ۱۴۰۴

مقدمه

کتابخانه‌های دانشگاهی امروز دیگر محدود به منابع چاپی نیستند. منابع دیجیتال به پژوهشگران و دانشجویان امکان می‌دهند که به سرعت، دقت و بدون محدودیت مکانی به اطلاعات علمی دسترسی داشته باشند. مدیریت این منابع شامل انتخاب دقیق، سازماندهی علمی، حفظ دسترسی و ارزیابی مداوم است که باعث ارتقای کیفیت آموزش و پژوهش و بهینه‌سازی هزینه‌ها می‌شود.

تعریف مجموعه دیجیتال ؟

مجموعه دیجیتال مجموعه‌ای از منابع علمی است که به صورت الکترونیکی ذخیره و در دسترس کاربران قرار می‌گیرد. این منابع شامل کتاب‌های الکترونیکی، مقالات علمی، پایان‌نامه‌ها، داده‌های پژوهشی و محتوای چندرسانه‌ای آموزشی هستند. هدف اصلی، دسترسی آسان، سریع و همیشگی به منابع معتبر و به‌روز است.

اهمیت مجموعه‌های دیجیتال!

برای درک اهمیت مجموعه‌های دیجیتال، ابتدا باید بدانیم که این منابع چه مزایایی برای کاربران و دانشگاه دارند:

- دسترسی فوری و همزمان چند کاربر
- کاهش هزینه‌ها و نیاز به فضای فیزیکی
- اشتراک‌گذاری دانش و همکاری علمی
- ارتقای کیفیت پژوهش با استفاده از منابع معتبر بین‌المللی

مدیریت مجموعه‌های دیجیتال

مدیریت مجموعه‌های دیجیتال فراتر از یک فرآیند فنی است و شامل تحلیل نیاز کاربران، انتخاب منابع معتبر، سازماندهی علمی و به‌روزرسانی مستمر می‌شود. کتابداران باید اطمینان حاصل کنند که منابع انتخاب‌شده مرتبط با سرفصل‌های آموزشی و نیازهای پژوهشی هستند و در طول زمان دسترسی به آن‌ها حفظ شود. مدیریت صحیح مجموعه‌ها باعث افزایش بهره‌وری پژوهشگران، بهینه‌سازی هزینه‌ها و تضمین دسترسی بلندمدت به منابع علمی معتبر و امکان دسترسی همزمان چند کاربر می‌شود و تجربه کاربری پژوهشگران و دانشجویان را بهبود می‌بخشد.

انتخاب منابع دیجیتال

برای انتخاب منابع دیجیتال باید نیاز کاربران و اهداف دانشگاه تحلیل شود. انتخاب منابع همواره ترکیبی از اعتبار علمی، پوشش موضوعی و هزینه بهینه است:

سازماندهی منابع

سازماندهی علمی منابع دیجیتال باعث دسترسی سریع و دقیق کاربران به اطلاعات می‌شود. استفاده از Metadata و استانداردهای بین‌المللی مانند MARC 21 و Dublin Core ضروری است. در علوم پزشکی، اصطلاح‌نامه‌هایی مانند MeSH جستجوی دقیق و بازیابی موضوعی را ممکن می‌کند و کمک می‌کند کاربران منابع مرتبط را به راحتی پیدا کنند.

دسترس پذیری منابع

دسترسی آسان به منابع دیجیتال یکی از وظایف اصلی کتابداران است. دسترسی موثر نیازمند نرم افزار مناسب و کنترل سطوح دسترسی کاربران است:

- استفاده از نرم افزارهای مدیریت کتابخانه دیجیتال مانند DS pace و Greenstone
- ایجاد مخازن نهادی برای مقالات و پایان نامه ها
- مدیریت سطوح دسترسی کاربران با حساب کاربری یا IP-Based
- ارائه راهنمای استفاده برای کاربران

ذخیره‌سازی و حفاظت

حفظ منابع دیجیتال نیازمند اقدامات مشخص و مداوم است. منابع باید در شرایطی ذخیره شوند که در برابر خرابی و از دست رفتن اطلاعات محافظت شوند:

- ذخیره منابع در چند نسخه و مکان مختلف
- استفاده از فرمت‌های پایدار مانند PDF/A
- تهیه نسخه‌های پشتیبان منظم
- نظارت و بررسی کیفیت فایل‌ها

امنیت اطلاعات

برای جلوگیری از خطرات دیجیتال و حفظ امنیت منابع، کتابداران باید موارد زیر را رعایت کنند:

- جلوگیری از دسترسی غیرمجاز به منابع
- پیشگیری از از بین رفتن داده‌ها و خرابی فایل‌ها
- به‌روزرسانی مستمر نرم‌افزارها و سخت‌افزارها
- تدوین سیاست‌های حفاظت دیجیتال

ارزیابی کیفیت منابع

ارزیابی منابع دیجیتال شامل بررسی اعتبار علمی، به روز بودن، پوشش کامل موضوعات و تطابق با نیاز دانشگاه است. منابع باید به گونه‌ای انتخاب شوند که پژوهشگران و دانشجویان بتوانند با اعتماد کامل از آن‌ها استفاده کنند. ارزیابی مداوم کمک می‌کند منابع ناکارآمد حذف و منابع مفید تقویت شوند و تجربه کاربری بهبود یابد.

ارزیابی میزان استفاده

تحلیل میزان استفاده منابع، شاخص مهمی برای مدیریت مجموعه‌هاست. آمار استفاده کمک می‌کند منابع پرکاربرد شناسایی و منابع کم‌کاربرد بهینه شوند:

- بررسی آمار دانلود و مشاهده
- تحلیل جستجوهای کاربران
- شناسایی منابع پرکاربرد و کم‌کاربرد

تصمیم‌گیری درباره جایگزینی یا حذف منابع ناکارآمد

تحلیل هزینه-فایده

تحلیل هزینه-فایده کمک می‌کند بودجه کتابخانه بهینه مصرف شود و منابعی که بیشترین ارزش علمی و کاربردی را دارند انتخاب شوند. این تحلیل شامل بررسی هزینه اشتراک‌ها، میزان استفاده، اهمیت علمی منابع و دسترسی طولانی مدت است. نتیجه تحلیل به کتابداران امکان می‌دهد تصمیمات بهینه برای بهبود مجموعه‌ها و افزایش بهره‌وری کاربران اتخاذ شود و منابع ناکارآمد حذف شوند.

روش‌های ارزیابی

برای ارزیابی مجموعه‌های دیجیتال، روش‌های مختلفی وجود دارد که هرکدام جنبه خاصی از مدیریت را پوشش می‌دهند:

- بررسی آمار نرم‌افزارهای مدیریت کتابخانه
- تحلیل استنادها و ارجاعات علمی
- دریافت بازخورد مستقیم کاربران و اساتید
- مقایسه با کتابخانه‌های مشابه

چالش‌های حقوقی

چالش‌های فنی و انسانی

- مدیریت منابع دیجیتال با محدودیت‌های قانونی همراه است و کتابداران باید دسترسی به منابع را مطابق قوانین بین‌المللی و مقررات دانشگاه کنترل کنند. مهم‌ترین چالش‌ها:
- رعایت حق کپی‌رایت و مالکیت فکری
 - محدودیت‌های دسترسی طبق قراردادها
 - مسائل اشتراک‌گذاری و پیرنت منابع
 - مستندسازی و گزارش‌دهی استفاده از منابع
- چالش‌های مدیریت منابع دیجیتال شامل مشکلات فنی و انسانی است که باید پیش‌بینی و مدیریت شوند:
- خرابی سرورها و فرمت‌های غیرپایدار
 - فقدان نسخه پشتیبان منظم
 - عدم آگاهی کاربران و نیاز به آموزش مداوم
 - نیاز به برنامه‌ریزی دقیق و استفاده از فناوری‌های پایدار

آینده مجموعه‌های دیجیتال

آینده منابع دیجیتال به سمت دسترسی باز، استفاده از هوش مصنوعی برای جستجو و سازماندهی منابع و همکاری بین دانشگاه‌ها حرکت می‌کند. این روند باعث می‌شود کاربران سریع‌تر و دقیق‌تر به منابع علمی دسترسی پیدا کنند و کیفیت پژوهش‌ها و آموزش ارتقا یابد.

راهکارهای بهبود مدیریت

- تدوین سیاست‌ها و راهنمای کاربری برای استفاده بهینه از منابع
- بهره‌گیری از نرم‌افزارهای هوشمند و رابط‌های کاربرپسند
- آموزش مستمر کتابداران و کاربران
- بازنگری دوره‌ای منابع و حذف منابع کم‌کاربرد

برای مدیریت بهتر مجموعه‌های دیجیتال،
اقدامات زیر توصیه می‌شود:

معیارهای انتخاب منابع

قبل از انتخاب منابع دیجیتال باید معیارهای کلیدی رعایت شوند تا مجموعه علمی و کاربردی باقی بماند:

- ❖ اعتبار علمی ناشر و پایگاه اطلاعاتی
- ❖ پوشش کامل موضوعات مورد نیاز رشته‌ها
- ❖ به‌روز بودن اطلاعات و منابع
- ❖ دسترسی پایدار و طولانی مدت
- ❖ تحلیل هزینه-فایده اشتراک‌ها

شاخص‌های کیفیت منابع

برای تضمین کیفیت منابع دیجیتال، کتابداران باید معیارهای زیر را بررسی کنند: اعتبار نویسنده و ناشر، استنادها و ارجاعات علمی، تطابق با نیاز دانشگاه و پوشش موضوعی کامل، ساختار استاندارد و Metadata دقیق. رعایت این معیارها باعث می‌شود منابع انتخاب‌شده برای پژوهشگران و دانشجویان کاملاً قابل اعتماد، کاربردی و روزآمد باشند.

“

جمع‌بندی

“ مدیریت و ارزیابی مجموعه‌های دیجیتال یک فرایند چندبعدی است که شامل انتخاب منابع معتبر، سازماندهی علمی، دسترسی آسان، حفاظت بلنمدت و ارزیابی مستمر می‌شود. رعایت این اصول باعث ارتقای کیفیت خدمات کتابخانه، افزایش رضایت کاربران و تضمین دسترسی به منابع علمی معتبر و کاربردی می‌شود.

با تشکر از حسن
توجه شما!